

מדינת ישראל
משרד החינוך
המינהל הפדגוגי
האגף לתלמידים מחוננים ומצטיינים

ז' חשוון תש"ע
25/10/2009
סימוכין : 04651773

תקציר מתווה ליבה לתלמידים מחוננים במרכזי המחוננים

ועדת ההיגוי הפועלת באגף למחוננים ולמצטיינים בראשותה של פרופ' זמירה מברך, גיבשה עקרונות מנחים לתכנון מתווה לתכנית ליבה של מבנה הלימודים המיועדת לטיפוח תלמידים מחוננים הלומדים במרכזי המחוננים (יום העשרה).

הועדה דנה ארוכות בשאלה האם יש מקום להגדיר תכנית ליבה לאוכלוסיית התלמידים המחוננים במרכזי המחוננים. הוועדה בדקה את תכניות הליבה למחוננים המצויות במרכזי למידה במקומות שונים בעולם, נפגשה עם מנהלי התכניות הייחודיות למחוננים לרב-שיח שמטרתו היתה לשמוע את קולות ה"שדה" בנושא וקבעה תת ועדה בראשות פרופ' ציפי שכטמן לגיבוש עקרונות מנחים לעבודה עם תלמידים מחוננים בהיבט הרגשי-חברתי. במהלך עבודתה עלו קולות שונים באשר להגדרת תכנית ליבה למחוננים.

מחייבי התכנית סברו כי התלמיד המחונן חייב לרכוש ידע ומגוון רחב של מיומנויות וכשרים בתחומי דעת רבים. לדעתם, רק תוכנית ליבה המושתתת על עקרונות קוגניטיביים ואפקטיביים התואמים את צרכיהם הייחודיים של תלמידים מחוננים עשויה לפתח כישורי חשיבה ברמות גבוהות ולהבטיח הזדמנויות למידה המנחילות תרבות שבה מצוינות היא ערך מרכזי, כפי שמוצג בחזון האגף. כמו כן הם סברו שרק תוכנית ליבה מחייבת עשויה להבטיח חשיפה רחבה לתחומי דעת רבים בד בבד עם העמקה בתחומים ספציפיים על פי בחירתו של הלומד. בהעדר תוכנית ליבה, עלול להיווצר מצב בו הילד המחונן נחשף לאותם תחומים בהם היה במרכז העשרה מצא מורים מתאים ולא דווקא על פי תוכנית אב כוללת. חשיפה רחבה ורכישת מיגון גדול של כישורים יעשיר את הילד המחונן ויביא לידי ביטוי את כישוריו המיוחדים.

השוללים טענו כי עצם קיומן של תוכניות ליבה סותר את מהותו של מושג המחוננות אשר בבסיסו כישורים ייחודיים, לעיתים קרובות נדירים, שאותם לא ניתן לפתח במסגרת תוכנית אחידה ומחייבת. לדעתם, תוכנית הליבה תוביל לסטנדרטיזציה, תגביל את חופש הלמידה, תיפגע ביצירתיות ולא תאפשר לתת מענה לשונות בקרב התלמידים המחוננים. כמו כן סברו השוללים שכיוון שהידע משתנה במהירות, אין מקום "לכבול" את התוכניות למחוננים בידע שלא יהיה תקף בעוד שנים מועטות. על פי גישה זו, תוכנית הליבה למחוננים, אם יקבלה, צריכה להתמקד בכישורים ובמיומנויות ולא בתכנים.

הכל הסכימו כי יש לבנות עקרונות מנחים שמטרתם: **טיפוח תלמידים בעלי כישורי חשיבה מגוונים וברמה גבוהה. כיוון שתחומי דעת שונים מאופיינים בכישורי חשיבה ייחודיים, יש לאפשר ללומדים להתנסות במגוון תחומים וליצור הזדמנויות למידה שיממשו מטרה זו.** זאת ועוד, בהנחה שתוכניות ליבה מעצם מהותן מתייחסות לגוף הידע ה"קלאסי", תוחלת החיים שלהן ארוכה יותר ומאפשרת לתלמיד המחונן להבין "מאין ולאן" -- מהו מקור הידע כיצד ניתן להמשיך ולהוביל את פיתוח הידע והחברה. העקרונות המנחים אומנם מחייבים, אך בנייה נכונה שלהם יכולה לאפשר חופש פעולה, תוך שילוב מושכל בין התוכנית המחייבת ותוכנית הבחירה, כשאת עיקר הדגש יש לשים על המיומנויות והכישורים (competencies). כיוון שאין אפשרות ללמד מיומנויות במנותק מתכנים, יש להדגיש בכל תחום תוכן את הכישורים והיכולות המאפיינים את התחום ומאפשרים את קידומו של התלמיד המחונן. כישורים אלה יש לפתח ולהעצים.

מדינת ישראל

משרד החינוך

המינהל הפדגוגי

האגף לתלמידים מחוננים ומצטיינים

הוועדה קבעה עקרונות כלליים:

- אשכולות הליבה לתלמידים מחוננים מהווים **תוספת** לתוכנית הלימודים הממלכתית הקיימת לכלל תלמידי ישראל.
- אשכולות הליבה לתלמידים מחוננים מורכבים מהתכנים, המיומנויות והכישורים כמו גם מסביבות הלמידה המתאימות לפיתוח וטיפוח התלמידים.
- אשכולות הליבה לתלמידים מחוננים כוללים היבטים קוגניטיביים, אפקטיביים, ערכיים וחברתיים.
- בנוסף לידע, למיומנויות ולכישורים הבסיסיים המשותפים לכל התלמידים המחוננים המתווה המוצע מאפשר בחירה של תחומי דעת אותם מעוניין התלמיד ללמוד, מתוך מגוון אשכולות המותאמים עפ"י הוועדה לתלמידים מחוננים הן מבחינה תכנית והן מבחינת הפדגוגיות הייחודיות.
- תחומי הדעת הנלמדים בכל שלב יתחלקו כך ששני- שליש מתוכנית הלימודים תהייה מורכבת מנושאי חובה והיתר מנושאי בחירה. נושאי החובה ונושאי הבחירה ישלימו זה את זה באופן ספיראלי.
- כל תלמיד ילמד את תחומי התוכן השונים הן ברמת "חשיפה" והן ברמת "העמקה". זו האחרונה ("העמקה") תעשה על פי בחירת התלמיד, כישוריו ובגרותו הנפשית.
- בנוסף, חייב כל תלמיד לבחור לפחות נושא אחד בכל שנה שבו יבצע למידה עצמית תוך הצגת תוצר הלמידה על פי בחירתו.
- תוכנית הליבה למחוננים תשמר חופש פעולה רב למרכזי התוכניות בהתאם לקווים המנחים ועל פי צרכי התלמידים והמורים.

תוכנית הליבה בנויה ממודל בן ארבעה צירים, כל ציר בנוי מאשכולות:

ציר תחומי הדעת

ציר המיומנויות והכישורים

הציר הדידקטי-ארגוני

הציר הערכי רגשי-חברתי

ארבעת הצירים משולבים זה בזה.

ציר התכנים ותחומי הדעת

התלמיד יכיר את תחומי הדעת השונים – את השיטות, התכנים, ומתודולוגיות המחקר של התחום אותו הוא לומד. תחומי הדעת מאורגנים בשישה אשכולות:

1. תרבות כללית וידע עולם
2. לימודי חברה וסביבה
3. אמנות ויצירה
4. שפה ותקשורת
5. חשיבה מדעית ומדעים
6. מורשת התרבות והקהילה בה את/ה ח/יה

יש להדגיש למידה אינטרדיספלינרית בהתאם לרמתו הקוגניטיבית והבשלות הרגשית של התלמיד המחונן.

מדינת ישראל

משרד החינוך

המינהל הפדגוגי

האגף לתלמידים מחוננים ומצטיינים

ציר המיומנויות והכישורים

במהלך הלימודים בקורסי הליבה יטופחו מיומנויות וכשרים. תוכנית כל קורס תכלול טיפוח ישיר ועקיף של המיומנויות והכשרים הללו בשילוב עם התכנים הנלמדים באשכולות אחרים. לדוגמא: אסטרטגיות חשיבה גבוהות (HOS), הכוללות תהליכי חשיבה מורכבים כגון: תהליכי חקר, שיח טיעוני, חשיבה יצירתית, חשיבה אפיסטמולוגית הכוללת את: מקורות הידע, מהות הידע ודרכי היווצרותו, וודאות הידע, קביעות הידע, דרכי הערכתו, וכיו"ב.

ציר ערכי, רגשי חברתי

- חינוך למצוינות, לפריצת דרך, לראייה אחרת
- חינוך ללמדנות ולהעמקה, לספקנות ותהייה
- היבטים רגשיים, חברתיים ומנהיגותיים
- חינוך לאחריות אישית וחברתית
- עבודת צוות
- תקשורת בין – אישית
- הכוונה עצמית בלמידה (Self Regulated Learning)
- חינוך להתמדה וטיפוח המוטיבציה
- חינוך לדייקנות וליושרה אינטלקטואלית
- חינוך לזהות ישראלית-יהודית-דמוקרטית (במקביל, דתות אחרות)

המלצות תת הועדה בהיבט הרגשי - חברתי מתמקדות בשלוש אוכלוסיות: אוכלוסיית התלמידים המחוננים, אוכלוסיית אנשי החינוך המלמדים תלמידים מחוננים ואוכלוסיית ההורים לילדים מחוננים. הועדה המליצה על תכנים ודרכי התערבות לכל אחת מהאוכלוסיות, עפ"י שיקול דעתו של מנהל/ת המרכז הן באשר למסגרות הלימוד (חד /רב גיליות) והן בבחירת התכנים. בין המלצותיה:

סדנה לשיפור תקשורת בין-אישית לכל הלומדים לפחות פעם אחת במהלך לימודיהם במרכז. בסדנה זו יעסקו התלמידים בנושאים הקשורים למוטיבציה, הישגיות ותחרותיות, התמודדות במצבי לחץ, דימוי עצמי, ושליטה עצמית.

קבוצות ייעוץ לתלמידים המגלים קשיים בתחום החברתי והרגשי. קבוצות אלה יעסקו בנושאים הנוגעים לבדידות חברתית, לדחייה חברתית, להיותם יוצאי-דופן, ולצרכים ייחודיים אחרים. סדנה לפיתוח כישורי מנהיגות המיועדת לתלמידים הבולטים לטובה בכישוריהם החברתיים, אשר תוצע כקורס בחירה.

סדנה להורים לילדים מחוננים המעוניינים להרחיב ידע והבנה של ילדם ושל האינטראקציה בינם לבין בני משפחה נוספים.

סדנה למורים אשר תדריך אותם ליצור אקלים מיטבי עבור התלמידים המחוננים ותקל עליהם את המעבר לתכנית השליפה.

מדינת ישראל
משרד החינוך
המינהל הפדגוגי
האגף לתלמידים מחוננים ומצטיינים

הציר הדידקטי

סביבות הלמידה ואמצעי ההוראה בקורסי הליבה יכללו בנוסף לשיטות הרגילות גם פדגוגיות ייחודיות המתאימות לתלמידים מחוננים, למבנה הדעת ולדרך העבודה של המומחה בתחום. לדוגמא: לימוד בסביבה עשירה מאד, סביבה גמישה בעלת תשתיות פיזיות-חינוכיות מתאימות הכוללת גם מעבדות; משחקים, סימולציות, סיורים, ביקורים במוזיאונים, קונצרטים, חברות היי-טק, לימודי ביוגרפיות של פורצי דרך

בשנה"ל תש"ע האגף וצוותי ההוראה השונים יעסקו בלימוד המתווה ויחלו באיסוף ובבניית תכניות לימודים בהתאם.